

АНОТАЦІЯ

Омелянчук В. О. Режисерський інструментарій творення катарсису в ігровому кіно. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту на здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво». – Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. Київ, 2026.

Зміст анотації. У науковому обґрунтуванні здобувач досліджує механізми та стратегії використання режисерського інструментарію для конструювання умов виникнення катарсичного ефекту в ігровому кіно. Дослідження спирається на розуміння катарсису як психофізіологічного явища, що виникає на перетині когнітивних та тілесних реакцій глядача і залежить від його індивідуального досвіду та культурного контексту. Ключовим внеском роботи є розробка концепції «режисерської матриці впливу» — концептуальної моделі, що інтегрує п'ять взаємозалежних вимірів режисерської виразності (драматургічний, акторський, візуально-пластичний, аудіальний та монтажний) у єдину систему через три принципи взаємодії: синергії, ієрархії та поступовості.

Актуальність теми визначається розривом між потребою режисури у систематизованому інструментарії для роботи зі складним емоційним матеріалом та відсутністю такої системи в теорії кінорежисури. Фрагментація глядацької уваги в умовах перенасичення медіапростору, зростаючий суспільний запит на мистецтво з терапевтичною функцією — зокрема в контексті повномасштабного вторгнення в Україну з 2022 року — та потреба режисури вийти за межі суто наративних моделей впливу формують нагальну необхідність систематизації режисерського інструментарію на рівні, що виходить за межі драматургічних схем. Аналіз кінопрактики 2000–2020-х років свідчить: найглибші катарсичні ефекти досягаються не через сюжетну розв'язку, а через системну взаємодію візуально-пластичного рішення, акустичного простору, монтажного ритму та акторської тілесності — як у

стрічках *«Атлантида»* (2019, реж. В. Васянович) чи *«Плем'я»* (2014, реж. М. Слабошпицький). Синтез феноменології кіносприйняття, нейроестетики кінця XX — початку XXI століття та теорії екранного простору дозволяє заповнити цю методологічну лакуну.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та систематизація режисерського інструментарію, що створює умови для виникнення катарсичного ефекту в ігровому кіно, шляхом розробки концепції «режисерської матриці впливу» як інтегративної концептуальної моделі з визначеними компонентами, принципами взаємодії та межами застосування.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що воно здійснює синтез трьох наявних, але методологічно розрізнених напрямів у єдину прикладну модель. Феноменологія кіносприйняття (В. Собчак, Т. Ельзесер, М. Хагенер) описує механізми тілесного резонансу між глядачем та екраном, однак не формулює з цього прикладних режисерських висновків. Нейроестетика кіно кінця XX — початку XXI століття (В. Галлезе, М. Герра) обґрунтовує нейрофізіологічне підґрунтя емпатії через теорію дзеркальних нейронів, але залишається в межах теорії сприйняття, не переходячи до рівня режисерської методології. Теорія екранного простору (І. Зубавіна) розробляє поняття синестезійної природи екрану та полісенсорності кіносприйняття, проте не систематизує їх як прикладний інструментарій режисера. Авторська концепція «режисерської матриці впливу» є спробою перекласти здобутки цих трьох напрямів на мову конкретних режисерських рішень — з верифікацією на матеріалі українського кіно доби Незалежності.

У першому розділі проведено генезис поняття катарсису, простежено його еволюцію від класичної естетичної категорії до механізму психофізіологічного впливу. Здійснено аналіз категорій «втілене сприйняття», «тілесний резонанс» та «ефект присутності», що дозволило сформувати теоретико-методологічний фундамент дослідження на перетині феноменології кіно та нейроестетики.

У другому розділі досліджено п'ять вимірів режисерського інструментарію — драматургічний, акторський, візуально-пластичний,

аудіальний та монтажний — та принципи їхньої системної взаємодії. Обґрунтовано, що кожен вимір впливає на глядача на окремому рівні сприйняття: відповідно когнітивному, емпатійному, сенсорному, фізіологічному та темпоральному.

У третьому розділі розроблено структуру «режисерської матриці впливу» як концептуальної моделі, що інтегрує п'ять вимірів через три принципи взаємодії (синергії, ієрархії та поступовості) і реалізується через три фази механізму дії (сенсорне залучення, акумуляцію напруги та розрядку з трансформацією). Здійснено аналіз специфіки реалізації катарсичного потенціалу в українському кінематографі: виявлено еволюцію від естетики поетичного кіно 1960-х років до «травматичного реалізму» доби Незалежності. Встановлено, що катарсичний ефект у творах вітчизняних авторів формується переважно через механізми емпатичного залучення глядача до опрацювання колективного історичного та екзистенційного досвіду.

У висновках здобувач наводить результати теоретичного обґрунтування творчого мистецького проєкту. З'ясовано теоретико-методологічні засади дослідження та простежено еволюцію феномену катарсису від нормативної естетичної категорії до механізму психофізіологічного впливу. Виявлено роль п'яти вимірів режисерської матриці впливу та трьох принципів їхньої взаємодії у формуванні передумов катарсичного переживання. Окреслено специфіку реалізації катарсичного потенціалу в українському ігровому кінематографі через аналіз еволюції національних режисерських стратегій до «травматичного реалізму». Результати систематизовано та верифіковано у форматі творчого мистецького проєкту (відеолекції).

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Ключові слова: *катарсис, ігрове кіно, режисура, режисерська матриця впливу, глядацьке сприйняття, мультисенсорна синергія, тілесність, травматичний реалізм.*

ABSTRACT

Omelianchuk V. O. Director's toolkit for creating catharsis in feature films. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Scientific justification of the creative art project for the degree of Doctor of Arts in the specialty 021 «Audiovisual Art and Production». – Kyiv National I. K. Karpenko-Karyi University of Theatre, Cinema and Television, Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine. Kyiv, 2026.

Abstract content. The scientific justification examines the mechanisms and strategies of using the director's toolkit to construct conditions for the emergence of a cathartic effect in feature films. The research is grounded in an understanding of catharsis as a psychophysiological phenomenon arising at the intersection of cognitive and bodily responses of the viewer, and dependent on the viewer's individual experience and cultural context. The key contribution of the work is the development of the concept of the «director's matrix of influence» — a conceptual model that integrates five interdependent dimensions of directorial expressiveness (dramaturgical, acting, visual-plastic, aural, and montage) into a unified system through three principles of interaction: synergy, hierarchy, and gradualism.

The relevance of the topic is determined by the gap between the need for a systematised toolkit in directing for work with complex emotional material and the absence of such a system in film directing theory. The fragmentation of viewer attention amid media oversaturation, the growing social demand for art with a therapeutic function — particularly in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine from 2022 — and the need for directing to move beyond purely narrative models of influence together create an urgent necessity to systematise the director's toolkit at a level that transcends dramaturgical schemes. Analysis of film practice from the 2000s–2020s demonstrates that the deepest cathartic effects are achieved not through narrative resolution, but through the systemic interaction of visual-plastic decisions, acoustic space, montage rhythm, and acting physicality — as seen in *Atlantis* (2019, dir. V. Vasyanovych) and *The Tribe* (2014, dir. M. Slaboshpytskyi). A synthesis of film phenomenology, neuroaesthetics of the late twentieth and early

twenty-first century, and screen space theory makes it possible to address this methodological gap.

The purpose of the research is the theoretical justification and systematisation of the director's toolkit that creates conditions for the emergence of a cathartic effect in feature films, through the development of the concept of the «director's matrix of influence» as an integrative conceptual model with defined components, principles of interaction, and limits of application.

The scientific novelty of the research lies in its synthesis of three existing but methodologically separate directions into a single applied model. Film phenomenology (V. Sobchak, T. Elsaesser, M. Hagener) describes the mechanisms of bodily resonance between viewer and screen, yet does not translate these into applied directorial conclusions. Neuroaesthetics of the late twentieth and early twenty-first century (V. Gallese, M. Guerra) establishes the neurophysiological basis of empathy through mirror neuron theory, but remains within the framework of reception theory without advancing to the level of directorial methodology. Screen space theory (I. Zubavina) develops the concept of the synesthetic nature of the screen and the polysensory character of cinematic perception, yet does not systematise these as an applied toolkit for the director. The author's concept of the «director's matrix of influence» is an attempt to translate the contributions of these three directions into the language of concrete directorial decisions — verified through the material of Ukrainian cinema of the Independence era.

The first chapter traces the genesis of the concept of catharsis and its evolution from a classical aesthetic category to a mechanism of psychophysiological influence. The categories of «embodied perception», «bodily resonance», and «presence effect» are analysed, establishing the theoretical and methodological foundation of the research at the intersection of film phenomenology and neuroaesthetics.

The second chapter examines five dimensions of the director's toolkit — dramaturgical, acting, visual-plastic, aural, and montage — and the principles of their systemic interaction. It is demonstrated that each dimension influences the viewer at a

distinct level of perception: cognitive, empathic, sensory, physiological, and temporal respectively.

The third chapter develops the structure of the «director's matrix of influence» as a conceptual model that integrates five dimensions through three principles of interaction (synergy, hierarchy, and gradualism) and operates through three phases of its mechanism of action (sensory engagement, accumulation of tension, and release with transformation). An analysis of the specifics of cathartic potential in Ukrainian cinema is conducted: the evolution from the aesthetics of poetic cinema of the 1960s to the «traumatic realism» of the Independence era is identified. It is established that the cathartic effect in the works of Ukrainian directors forms primarily through mechanisms of empathic engagement of the viewer in the processing of collective historical and existential experience.

The conclusions present the results of the theoretical justification of the creative art project. The theoretical and methodological foundations of the research are clarified, and the evolution of catharsis from a normative aesthetic category to a mechanism of psychophysiological influence is traced. The role of the five dimensions of the director's matrix of influence and the three principles of their interaction in forming the preconditions for cathartic experience is identified. The specifics of cathartic potential in Ukrainian feature cinema are outlined through an analysis of the evolution of national directorial strategies toward «traumatic realism». The results are systematised and verified in the format of a creative art project (video lecture).

The study consists of an introduction, three chapters, conclusions, list of references, and appendices.

Keywords: *catharsis, feature film, directing, director's matrix of influence, viewer perception, multisensory synergy, corporeality, traumatic realism.*